

TITUS

Tam gawa imi Paul batogam ale Titus tuam. Titus mu Paul ko ura saonga kari bo tala. Nu Greek kari. Se Paul nu Crete tual te sios suen la nungok burangaruk se ko munan te la anirukko ura tuam, wonong suan suan te kari gira nunga atumukirok se nunga sios bitarmonko den kagin tuam. Ale kariimet sang kausa duap duap ngual kasik bitakasan umu ko sail karogo nunga manuk se bita tamonko maonam.

Den gira

¹ Ani Paul, ani Kaem ko ura kari se Jesus Kristus ko apostle. Nu ani Kaem ko kariimet noko ma nunga balam, wore nunga nongomang ningi nunguning sokel tui se den nunguning ko ikia ningo mu nunga kausek se, Kaem kagin te la baga se,

² bagara aolak tom pempem la anirukko mu ko nomotam bita se bagamonko. Kaem kumik kawel mena mu, bagara aolak umu melmasak suen la me arata la nu nungarukko balu beteram.

³ Ale tom nu te ko ikiwaram mu te, den apura ko ura ani aisam umu ningi, noko den umu wetang te beteram. Se ura umu Kaem anananga Saonga Kari mu ani agiting te beteram.

⁴ Ani tam gawa imi ni Titus bataguru kisisam.* Nangamang ningi nunguning ko munan te ni aninga namar nunguning.

* **1:4:** Titus: Acts 15:2; Galatians 2:1-3. Paul balam se Titus tom ilagala Corinth namaram: 2 Corinthians 7-8.

Kaem nanga Nainet se Jesus Kristus nanga Saonga Kari mu ilak, nunga nongomang nangara se nunga nongomang lila mu ni kerak pempem anirukko.

Titus Crete tual te ura bo bitirukko ura tuam

⁵ Duap ani ni Crete tual te bagerko ka ira taem mu, ni ura nuamur nuamur me menawuman wore nunguru burangir ale, ani ka manem uwutata, wonong suan suan te kari gira nunga atumukira nongorak namarko ka betere.

⁶ Ni kari bo kari gira ko atumukira ko mu, nu kari kumik te den bo mena, nu imet suanta ko kari, noko kuriang alo mu nongomang ningi nunguning alo, se nuna nusupuling lagara se den me karo tua ko kuriang iwita mena tala.

⁷ Ni ikisam, kari gira mu Kaem ko ura nu kuting te aniso. Bore te se, nu kumik te den mena ko kari, nu nu la numi biya ko betera ko kari mena, nu gomang tairate magara ko kari mena, nu yu nana ngualara ko kari mena, nu kari ngil ngual nunga mora ko kari mena, se nu tere munan te manga mel gia ko kari mena tala.

⁸ Bare sios ko kari gira ko munan mu, kariimet iwareng nuguting duap ningi nunga iluwa ko kari, nu munan ningo kua tua ko kari, nu kota numi ninguru kiti guruga ko kari, nu munan diram se laili kaura ko kari.

⁹ Nu den nunguning kasurman mu sokel ago la ilukuawura ko kari, se nu den nunguning umu saki alo te nunga sangam nungarukko kari, bare awiriya den nunguning umu karogo numi

sagarso, mu nu sokel ago nunga manuk ale nunga kausokko kari.†

Awiriya memek betemon mu nunga memek ko den sokel ago nunga manaruko

¹⁰ Mu awuk, nusupuling lagara ko kari uwuta mu aitak suen biya; nuna dugu duap kumik nunguning mena mu bala ko kari, nuna den kawel bala ko kari, se nungumik guang batoga ko munan te mu am gira nunguningkiri bagasan.‡

¹¹ Kariari uwuta mu ni sokel ago nunga manaru se nuguring kalomonko. Mu awuk, nuna nunga den kawel umu te kawam digo lilim nunga daiga bagara maguwusan. Nuna nunga kawel munan umu te manga gimonko betesan.

¹² Nongota nunga prophet bo ta balam, “Crete kari alo mu kawel kuruwim! Nuna gagor ko kausik memek iwita, am baga se inang la nutagu tuguwomonkowo,” mam.

¹³ Se bala imi nunguning. Bore te se, den sokel wuli ago am nunga manaruko, se nongomang ningi nunguning ko munan te sanamamonko.

¹⁴ Ale Juda alo nunga dugu duap kawel kawel agi, den nunguning biriruwuwara alo nunga den mu me ikimonko.

¹⁵ Kariimet nongomang motam lilim mu, melmasak suen la mu lilim se karur mena arigisan. Bare kariimet nongomang motam karur ago se nongomang motam ningi nunguning mena mu, melmasak suen la mu

† **1:9:** Kari gira nunga munan: 1 Timothy 3:2-7. ‡ **1:10:** Juda kari saki nongota nunga munan ko sail tagikasan: Galatians 2:12; 5:6; 6:15; Colossians 2:16-23.

karur ago la. Mu awuk, nononga nusupulingkiri se nunga ikia mu karur paga saparam.

¹⁶ Nuna nunumi balsan nuna Kaem ko ikisan masan, bare nunga betera kaora te mu nuna Kaem ko me ikia iwita betesan. Nuna kariimet memek, Kaem kuring bowa ningi me bagasan, ale munan ningo bo ta betemonko me terong nunguningkiri.

2

Kariimet garuk se kulak nunga den

¹ Bare ni mu munan aguwaya Kaem ko den gilalong ago arerem mu la kariimet nunga kasuruko.

² Ni kari garuk mu iwita nunga kiti guruguko: Nuna yu nana ale ngualara ko munan me betemonko. Nuna munan diram kariimet ko amilmilamonko mu la betemonko. Nuna nunga bagara aolak ko ninguru sinar to se, den nunguning mu ninguru ilukuawumonko. Ale kua tua ko munan te ikup gimon bare sokel ago la sanami se lagamonko.

³ Ale uwutatala, ni imet garuk mu iwita nunga kiti guruguko: Nuna nunga bagara aolak te, mu laili kaura ko munan ningo te la bagamonko. Nuna saki alo nunga balu maguwura munan me betemon, ale nuna yu waen namonko nodogotak me katatiki se lagarukko, mena. Bare nuna munan ningo mu la kausa te betemonko.

⁴ Ale munan umu te imet itiwik mu nunga nugari se nunga kuriang kua nungara ko munan nunga kasurmonko.

⁵ Se nuna te nunga bagara aolak ko sinar to se, karur mena, diram la bagamonko. Ale nuna uwuta baga se, nunga kawam digo ninguru bitarmon, ale nunga nugari nobowa ningi bagamonko, se awiriya bo, Kaem ko den gilalong mu me balu maguwurokko.*

⁶ Se koma suanta tala, kari kulak mu nunga bagara aolak ko ninguru sinar tamonko, bala mu te sangam nungarukko.

⁷ Ale munan mel suen la te mu, ni keta nimi mu kausa yawara iwita bitar se nuna te ari ikimonko. Nika kausa ura ningi mu, ni munan ningo diram se karur mena, gemang ningi nunguningkiri te nunga kasuruko.

⁸ Ale munak, ko nirung kari bo balu maguwurokko koma mena mu te nunga manaruko. Se awiriya ni kerak barimawasan mu dolomon ale bala memek ana nago ko balmonko mena.†

Ura dungan kariimet nunga den

⁹ Ale ni ura dungan kariimet mu nunga kiti gurugu se munan suen la te mu nuna nunga kari dom nobowa ningi bagamonko. Nuna pempem la amilmil nungarmonko munan bita se, nunga den koma me balmon, am iki karo tumonko.

¹⁰ Ale nongote me tere namonko, mena. Nuna ura diram la betemon se nunga supuling umu nogo ko amilmilaruk ale nunga te ira sanami se lagarukko. Se nunga munan uwuta uwuta umu

* **2:5:** Imet nunga den: 1 Timothy 3:11; Ephesians 5:22. † **2:8:** Nanga bagara aolak te kausa yawara betenakko: 1 Timothy 4:12; 1 Peter 5:3; 2:15.

te, kariimet anananga Kaem se nanga Saonga ko den umu ko nup biya tumonko.

Kris alo munan diram la bita se Kristus tairukko kimi betemonko

¹¹ Mu awuk, Kaem ko gomang nangara ko munan te nanga sangaru taukko mu kariimet suen la nongote wetangaram.

¹² Ale ana ali imi ko betera kaora memek, se Kaem kagin ko me ikia ko munan mu ko “Mena” manakko, lage nanga kasuruwoso. Ale bagara aolak imi te nanimi te kiti guruguwanak ale diram la baga se Kaem kagin te la tom imi te baganakko.

¹³ Ale namotam bita se, nanga Kaem nup biya se nanga Saonga Jesus Kristus ko nikim amilmil ago mu wetangarukko kimi bita loaga se laganakko.‡

¹⁴ Nu giram ana nago ko numi kuera mateng te beteram, ale nanga munan memek umu ningi nanga dia tam, ale nanga laili kauram, ale noko kariimet ko ma nanga balam. Bore te se, ana munan ningo ningo betenakko nangamang ikia pempem bita se laganakko.

¹⁵ Se munan suen la imi ni nunga kasuruko munan mel. Ni ura ko nup biya umutang te sanamir ale, sangam nungaru ale, nunga memek ko den sail te am nunga manaruko. Se awiriya bo ni mel yam ko me ta ka bitirukko, mena.

3

Munan ningo te la bagara

‡ **2:13:** Jesus Kristus: 2 Peter 1:1; Jude 4.

¹ Ni kariimet noge ilup se pempem la kari dom se kari supuling alo nobowa ningi la baga se, nuguring karo tui se, munan ningo betemonko sinar la lagamonko.*

² Bo kumik ko den memek me balmonko, bare lila te saki nongorak ningo la baga se, munan umu te, kariimet suen la nunga yawara betera ko munan te bagamonko.

³ Ni ikisam, ana tom bo te uwutatala, ngualara sipira, munan den me karo tuikasan, nanga kulurukan se munan memek karo tui se, nangamang motam barasa se ali imi ko amilmil munan ko dungan bagakasan. Ana bo ko nangamang magara se nangamang memek te baga se, saki alo me kua nungarukan, se nuna betela ana me kua nangarukan.

⁴ Bare kam Kaem nanga Saonga yawara umu ko munan yawara se ko kua nangara mu wetangaram mu,

⁵ nu te nanga sangaru giam. Ana munan ningo bo beteman se nu uwuta me nanga beteram, mena, bare mu noko gomang nangara ko munan te uwutata beteram. Nu Bur Laili te nanga anuwam nungam ale noko kariimet iru ko nanga sangaru giam.

⁶ Nu Jesus Kristus nanga Saonga mu ko nup te Bur Laili gomang motam lilim te waram se nangate kaparam.

⁷ Se ko gomang nangara ko munan umu te, ana kariimet ningo diram ko nanga balam. Bore te se, ana noko kuriang alo iwita baga se, bagara ningo

* **3:1:** Ali sor supuling nobowa ningi bagara ko munan: Romans 13:1-7; 1 Peter 2:13-14.

pempem la te baga se laganakko mu ko namotam bita se baganakko.

⁸ Bala umu mu den nunguning. Se aninga angamang mu ni mel imi sokel ago balu se kariimet Kaem te la ira sanamiwasan umu nongomang motam lilim la, sokel ago munan ningo pempem la bita se lagamonko. Munan mel imi mu diram nunguningkiri se kariimet suen la ninguru nunga sangukko.

⁹ Bare nunga tuwun taleng nunga dugu duap ngualara bibiya ko bala tagira gurungumura, se nunumi nongomang maguwura ko munan, se law ko bala ko tagira gurungumura mu biring tuiko.† Mu awuk, munan uwuta umu kumik nunguning mena se awiriya bo me ta sangukko.

¹⁰ Se awiriya munan umu te sios pagaru biluluwuwoso mu, den sokel ago manaru se bita taukko. Se me ikiok agi mu akingtala manaru, se me ikiok agi mu biring tui ale udagi den bo me manaruko.‡

¹¹ Ni ikisam, kari uwuta mu lage nunguning mu bita tam, ale lage memek karowoso; kota ko memek mu nu maingkala maga namara ko lage memek te beteram.

Den nukum saki

¹² Se kam ani Artemas agi Tychicus ilak nunga bo nikate bitirik se namaruk agi mu, ni pasak ala lage bo arik ale tai Nicopolis umu te ani agarkiko. Mu awuk, aninga ikia mu tuwik marir birigira ko

† **3:9:** Ikiak kawel sang: 1 Timothy 1:4; Titus 1:10,14. ‡ **3:10:** Kari Kris alo nunga pagaru kirker nunga awuso: Romans 16:17; Matthew 18:15-17.

kam taiwoso mu, ani umu te bagarikko iwita ikiwasam.

¹³ Ni lage ikia aguwaya kari ilagala Apollos se law kari Zenas ilak, nunga sangaruko terong agi mu te nunga sangaruko, se nunga aolak umu te mel bo me ko tukunangamonko. §

¹⁴ Ni anananga kariimet nunga manaru se munan ningo betemonko me gagormonko. Ale munan umu te nuna pempem la nam giam ko me tukunangamon, ale bagara aolak kua ekekara ago mu ningi me baga se lagamonko.

¹⁵ Awiriya suen la ani agarak imi te bagasan mu nunga den amilmil nikate betesan. Se awiriya Kaem kagin ningi ana kua nangarsan mu, amilmil karogo la nungaruko.

Kaem ko gomang lila mu nina suen la nengerak bagarukko.

§ 3:13: Apollos: Acts 18:24.

KAEM KO DEN
The New Testament and portions of the Old Testament
in the Waskia Language of Papua New Guinea
Buk Stat, sampela hap long Buk Song, ol Provep, na
Nupela Testamen long tokples Waskia long Niugini

Copyright © 1985, 2011, 2014 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Waskia

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

 You include the above copyright and source information.

 You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Mar 2026 from source files dated 12 Dec 2025

45c04e90-82c9-592e-bfe2-f39dfa146f32